

→ „Ekologie, chování i fyziologie třeba městského kosa je naprosto odlišná od ekologie, chování i fyziologie kosa žijícího v lese. Fungují téměř jako dva odlišné druhy. Kos je navíc i učebnicový příklad invazního druhu: před stoletím a půl jej kolonizátoři vysadili na Novém Zélandu a dnes je z něj nejběžnější druh obývající Severní i Jižní ostrov – je prý dokonce běžnější než jakýkoli tam původní druh opeřence!“

ŠEST LET LET NA CESTÁCH

Právě tolik času strávil Tomáš Grim na cestách, z toho většinu v mimoevropských zemích

NEJLEPŠÍ PTAČÍ KNIHA ROKU 2017

Kniha o kukačce, na níž spolupracoval, získala ocenění, které je asi nejvyšší metou, jaké lze za ptačí publikaci dosáhnout

ORNITOLOGICKÁ ZEMĚ ČÍSLO JEDNA

Tomáše Grima fascinuje Kolumbie, kde žije přes 1 900 ptačích druhů – to je dvakrát víc než v Evropě

Invazní druhy hýbou přírodou

O nezastupitelné úloze klasické zoologie, hnízdním parazitismu kukaček, „našich“ ptačích druzích na opačném konci světa, novátorském přístupu k vědeckým tématům i o přírodním bohatství a zároveň nebezpečnosti jihoamerického kontinentu jsme se bavili s ornitologem Tomášem Grimem

PTAL SE: RADOMÍR DOHNAL; FOTO: TOMÁŠ GRIM

[?] ŘÍKÁVÁ SE, ŽE KLASICKÁ ZOOLOGIE UŽ TOHO KONVENČNÍMI METODAMI MNOHO NEOBJEVÍ. ŽE TO CHCE VÍC MOLEKULÁRNÍ BIOLOGIE A GENETIKY NEŽ NĚJAKÉHO KOUKÁNÍ V TERÉNU. JAK TO VIDÍTE VY?

Přesně naopak – podobně jako asi většina ostatních „zelených“ biologů. O čem by ostatně „molekulární“ v bílém plášti a rukavičkách bádali, kdyby mu terénní biologové zvíře či rostlinu neobjevili, nepopsali a nedonesli? A k čemu by byly dobré znalosti genetiky, kdyby jen tak visely ve vzduchu bez návaznosti na ekologii? Organismy žijí mimo laboratoř, k poznání naprosté většiny toho zajímavého, co o nich víme, genetika potřeba nebyla. Samozřejmě, že genetika je zásadní, ale to neznamená, že je jediná důležitá – takovou „molekulární demenci“ ale bohužel bývají někteří „bílí“ biologové postiženi...

↓ „Medosavka modrolící (*Entomyzon cyanotis*) mi přijde z téměř dvou set druhů čeledi kystráčkovitých jako největší sympaták. Naštěstí neumí číst, jinak by asi tak ladně nezapózovovala zrovna na kohoutku s nepitnou vodou...“

[?] VAŠE JMÉNO SE ZDÁ BÝT NEODLUČNĚ SPJATO S KUKAČKAMI. NEŠTVE VÁS TO NĚKDY? JSTE PŘECE ŠPIČKOVÝ ORNITOLOG, VĚNUJETE SE I JINÝM PTÁKŮM...

Neštvete – měl jsem šťastnou ruku při výběru témat i spolupracovníků i v jiných směrech výzkumu, který jsem dělal, a to nejen v „kukačkologii“. Naše práce vycházejí ve slušných časopisech, jsou na poměry v oboru citované až až, není si vůbec na co stěžovat! Každopádně kukačky jsou srdcovka – ve srovnání s „normálními“ slušně hnízdícími opeřenci jsou v tolika ohledech bizarní... Dostal jsem se k nim prostou náhodou. Mezi tématy vypsány na umolousané nástěnce na chodbě katedry zoologie MU v Brně mi bylo povědomé jméno jen jednoho ze školitelů. Tématem byla potrava mláďat rákosníka obecného – tomu prostě neodoláte! No

a v těch hnízdech byla občas taková větší mláďátka... Ale kdyby zas kukačky nebyly tak podivné, možná bych dnes zkoumal něco jiného. Což nakonec i tak je, trochu fušuju do ptačích urbanizací a invazí...

[?] CO MYSLÍTE TOU URBANIZACÍ? UKRAJOVÁNÍ PŮVODNÍHO PŘÍRODNÍHO PROSTŘEDÍ?

Pod urbanizací si skutečně nejčastěji představíme zástavbu, která pohlcuje původně přírodní nebo zemědělskou krajinu. Stejný termín se ale používá i pro biologicky nesmírně zajímavý a stále aktuálnější jev, kdy se populace různých tvorečků stěhují do měst. Má to zásadní dopad na jejich biologii: ekologie, chování i fyziologie třeba městského kosa je naprosto odlišná od ekologie, chování i fyziologie kosa lesního. Fungují téměř jako dva odlišné druhy.

ekologie našich ptáků na Novém Zélandu „ztropičtěla“ – například kladou výrazně menší snůšku než u nás

[?] ZNÁMÝ JSTE ALE PŘEDEVŠÍM VĚDECKÝMI PRÁCEMI O HNÍZDNÍM PARAZITISMU A KUKAČKÁCH...

Myslím, že o proslavení lze mluvit jen těžko – v Blesku vyšel jen jeden celostránkový článek o naší práci [směje se]. Vědeckou celebritou se zpravidla stává spíš odhalený podvodník, který falšoval data a proflásko se to. Poctivou robotou se vědec na plátna kin a první strany bulvárních plátků dostane tak půl století po smrti a to ještě musí objevit něco, z čeho se společnosti sypou peníze. No a kukačky po pravdě moc nevydělávají. Pokud jsme ale něčím skutečně získali pozornost širší veřejnosti i za hranicemi, je to naše kniha o kukačce...

[?] O KNIZE SE PSALO HODNĚ I U NÁS. JAK BYLA PŘIJATA MEZI ODBORNOU VEŘEJNOSTÍ?

Kniha vznikala skoro tři roky, několikrát jsme změnili koncept, text o objemu další knihy zůstal v šuplíku úplně... Reakce odborné veřejnosti i čtenářů ale byla velkou satisfakcí: Například hned poté, co kniha v roce 2017 vyšla, o ní napsal přední brit-

ský ornitolog Tim Birkhead – můj velký vzor z hlediska odborné práce, popularizace vědy i názorů na školsství –, že pro něj to je ptačí kniha roku. Když vás ocení laik, který o ornitologii nic neví, je to fajn, ale pochvala od takového prvoligového hráče má docela jinou hodnotu – co víc si můžete přát? Recenze vyšla v časopise BBC Wildlife, který ji jmenoval knihou měsíce. „Tak to je pecka!“ říkali jsme si – vždyť o ptačích vychází víc knih než o jakékoli jiné

zdaleka nejlepší“. Za ty fotografie vděčíme Oldovi Mikulicovi, který fotí kukačku téměř 40 let, což je dost možná i světový rekord ve věrnosti fotografa jednomu ptačímu druhu. A v každém případě mezi Oldovými snímky kukačky najdete záběry, jaké se zatím žádnému jinému fotografovi nepodařilo cvaknout ani u nás, ani nikde jinde na světě. Přitom jich většinu pořídil doslova za humny, v rákosinách, které začínají přímo za jeho domem na jižní Moravě.

mentálních, ale za účelem kontroly škodlivého hmyzu – což zpravidla nefungovalo – či z okrasných, lovců nebo chovatelských důvodů. A proč pokus? Nejlepší způsob, jak rozklíčovat příčiny ptačí biologie – třeba „proč klade tenhle druh tolik a tolik vajec?“ – je přesadit populaci daného druhu do klimaticky odlišných podmínek a sledovat, kam se evoluce jeho znaků vydá. Dnes jsou takové pokusy samozřejmě z etických a právních důvodů nemyslitelné,

ve vědě je novost v podstatě nutnost: Když není článek novátorský, vyhodí vám jej

skupině živočichů, na knižním trhu je obrovská konkurence, mnoho knih píšou rodilí mluvčí, kteří za sebou mají řadu oceňovaných knih, třeba právě Tim Birkhead. Knihu ocenil i guru našeho oboru Nick Davies z cambridgeské univerzity, který založil nejen výzkum kukačky, ale dokonce i celý obor behaviorální ekologie, ve kterém pracuji. Když přijal naši nabídku a napsal k naší knize nadšenou předmluvu, byla to obrovská pocta.

➤ „Dospělou kukačku v letu jsem vyfotil na jedné z našich výzkumných lokalit, na Slovensku,“ říká Tomáš Grim

[?] TAKŽE MIMOŘÁDNÉ VĚCI JE MOŽNÉ VIDĚT I U NÁS. PROČ TEDY PRACOVNĚ JEZDÍTE I NA OPAČNÝ KONEC SVĚTA KVŮLI DRUHŮM, KTERÉ MÁTE ZA HUMNY?

Téma našich ptačích druhů, které byly člověkem vysazeny v podivných koutech světa, mě uchvátilo během první návštěvy Nového Zélandu. Ráno se probudíte a v první chvíli máte pocit, že vám uletělo letadlo a vaše vzpomínky na let se odehrály jen ve snu: Za oknem totiž zpívá kos, pěnkava, drozd a další naše ptačí druhy! Celé společenstvo! Je to extrém,

celosvětově nemá Zéland obdoby, ale desítky původně evropských druhů ptáků, včetně těch, co potkáváte v parku cestou do práce nebo na krmítku, dnes najdete na všech obyvatelných kontinentech.

[?] MÁ TO NĚJAKÝ VÝZNAM PRO VÝZKUM? NEBO JDE JEN O KURIOZITU?

Význam to má klíčový – každá vysazená populace nepůvodního druhu je totiž neocenitelný a neplánovaný biologický pokus. Proč neplánovaný? Osadníci si dovezli do kolonií druhy své domoviny ne z důvodů experi-

mentálních, ale za účelem kontroly škodlivého hmyzu – což zpravidla nefungovalo – či z okrasných, lovců nebo chovatelských důvodů. A proč pokus? Nejlepší způsob, jak rozklíčovat příčiny ptačí biologie – třeba „proč klade tenhle druh tolik a tolik vajec?“ – je přesadit populaci daného druhu do klimaticky odlišných podmínek a sledovat, kam se evoluce jeho znaků vydá. Dnes jsou takové pokusy samozřejmě z etických a právních důvodů nemyslitelné,

[?] A LIŠÍ SE?

Ano. Třeba náš výzkum kosa černého a drozda zpěvného ukázal, že u obou druhů jejich ekologie na Novém Zélandu „ztropičtěla“ – např. oba druhy tam kladou výrazně menší snůšku než u nás. Menší snůška je typická vlastnost tropických ptáků – a Severní ostrov Nového Zélandu, kde jsme báдали, jsou klimaticky subtropy. Takže ta změna dává dobrý biologický smysl. Fascinující je, že ty změny se udály během pouhých pár desítek generací.

[?] MAJÍ PRO VÁS INVAZNÍ DRUHY JEŠTĚ NĚJAKÝ VÝZNAM?

Rozhodně. Přírodu, včetně ptačích druhů, totiž fotím a dnes se publikováním populárních článků a přednáškami, kde používám fotky, které jsem nafotil všude po světě, vlastně žívím. Mít nafoceného špačka na všech kontinentech je pro mě o třídu vyšší level než fotit kvesala na pěkné mechové větývce. Bez nadsázky. Kvesal mě baví taky, nafoceného jej mám, jenže toho fotí každý. Nebo alespoň chce. Invazní nebo urbánní druhy jsou ale jiná třída. A zjevně si to nemyslím sám. Když se podíváte na věci, které se dnes na celém světě nejvíce zkoumají na ptácích, co to bude? No kvesal nebo tukan ne. Jsou to právě ty invaze a urbanizace. Ty totiž hýbou

[?] PO TŘÍLETÉ PRÁCI TO MUSÍ BÝT SOLIDNÍ ZADO-STIUCINĚNÍ...

Myslím, že názor těchto lidí a řada dalších pozitivních recenzí pak napomohly tomu, že jsme nakonec získali i nejvyšší cenu, jakou může ornitologická publikace dostat: britské ocenění „Nejlepší ptačí kniha“ za rok 2017. Uchází se o něj knihy z celého světa, knihy odbornější i populárnější, knihy jen textové i jen obrázkové. Získali jsme druhé místo, ale podle hodnotící poroty naše kniha mezi dalšími, které kombinovaly text a fotografie, „vychývala z řady jako

↑ „Můžete hádat, které vejce je kukaččí... Kukačka snesla horní vejce a potom to, které je nejvíc vlevo“

přírodou celosvětově zdaleka nejvíc, dokonce víc než globální změna klimatu. Včetně zásadních důsledků pro ochranu přírody.

[?] TAKŽE SE DÁ ŘÍCT, ŽE FOTÍTE A VYHLEDÁVÁTE TÉMATA, KTERÁ JSOU NEJVÍC „IN“?

Snažím se dělat věci, co jiní nedělají, třeba fotit to, co jiní – většinou – nefotí. Je to taková moje ekologická nika, kde si s ostatními fotografi a psavci tolik nekonkuruju. To víte, věda mě naučila – ve vědě je novost v podstatě nutnost: Když není článek novátorský, vyhodí vám jej. Jak nejste originální, jdete kariérně do kytek. Proto třeba jezdíme na opačný konec světa zkoumat „naše“ kosáky a drozdy – moc lepších témat už ornitologie nenabízí. Podobný princip platí pro popularizaci vědy... Na druhé konce světa ale jezdím kvůli všem druhům – na rozdíl od ostatních, co tam fotí, si jen dávám pozor, abych nafotil i nepůvodní a městské druhy. Ty jsou totiž často ekologicky mnohem zajímavější než ty „exotické“.

[?] NEZAČÍNÁ VÁS CESTOVÁNÍ NUDIT? JEN NA MI-MOEVROPSKÝCH CESTÁCH JSTE OD ROKU 1997 STRÁVIL ŠEST LET...

To jsem rád, že to někdo spočítal, já se k tomu neodhodlal [směje se]. Ono se to číslo pořád mění... právě včera jsem přiletěl z Kuby, abych zí-

tra stihl promítat o Kolumbii v Ústí nad Labem, zrovna jsem si koupil letenku do Zimbabwe – no co byste chtěl dělat ve střední Evropě v říjnu? –, pořešil logistiku dalších cest po Středomoří na jaro a příští týden hurá do Íránu... Cestování snad nemůže být nikdy nuda!

[?] MĚL JSTE, VZHLEDEM KE SVÝM CESTOVATELSKÝM ZKUŠENOSTEM, NĚJAKÝ VĚTŠÍ RESPEKT Z CESTY DO KOLUMBIE?

Poněkud neprozřetelně jsem těsně před odletem zhlédl celou první sérii seriálu *Narcos*. A zvláštním nadšením na cestu mě to tedy nevybavilo...

[?] JAK TO V KOLUMBII VYPADALO VE SKUTEČNOSTI?

Ještě před pár lety byste hledal ptáčka, který má projetou Kolumbii, dost těžko. Přitom co do ptačí diversity je Kolumbie země číslo jedna. Přes 1 900 druhů! Celá Evropa má sotva polovinu z tohoto počtu. Proč se tam nejezdilo, je asi jasné každému, kdo zhlédl třeba jen úryvek *Narcos*. V Kolumbii má prakticky každý blízkého či vzdálenějšího příbuzného, který byl unesen, vydírán nebo zabit při přestřelce či atentátu. Už jen mluvit o koce je tu tabu. Natož o kokainu.

[?] DONESLO SE VÁM, ŽE BY SE NĚJACÍ ORNITOLOGOVÉ V KOLUMBII DOSTALI DO OPRAVDOVÝCH PROBLÉMŮ?

Udál se případ, kdy dva ptáčkáři neprozřetelně vstoupili na území, které měla pod kontrolou místní *guerilla*. A zkuste s dalekohledem na krku a notýskem, kam si něco zapisujete, vysvětlit partyzánům, že koukáte na ptáky. Oba zastřelili. I když se tohle stalo v Peru, v tomhle směru si moc nevyberete. Když jsme před pár lety báдали v severním Ekvádoru, tvrdilo se, že je tam v té době méně bezpečno než v Kolumbii. Partyzáni a pašeráci se přesunuli přes hranici. Ona Jižní Amerika je v tomhle

v Malajsii klidně můžete spát na lavičce v parku, ale ve většině oblastí **Jižní Ameriky bych to rozhodně nedělal**

směru úplně jiný svět než třeba Asie. V Malajsii můžete spát na lavičce v parku a jste v pohodě. Na cestách jsem spával i pod širákem, ale ve většině oblastí Jižní Ameriky bych to rozhodně nedělal.

[?] ŘÍKÁTE, ŽE KOLUMBIE JE Z ORNITOLOGICKÉHO HLEDISKA ZEMĚ ZASLÍBENÁ. PLATÍ TO I O CELÉ JIŽNÍ AMERICE?

Stoprocentně. Najdete tam asi třetinu ptačích druhů celého světa. Neskutečný endemismus nejen na úrovni druhů, ale dokonce i celých druhově početných čeledí. Zeptejte se ptáčkaře nebo vědce bádajícího o ptácích na ptačí top místa

na světě: Určitě zmíní peruánské Manu, bolivijské Madidi, ekvádorské Yasuni – tedy pokud vám jde o co největší ptačí pestrost na jednotku plochy. Pokud vás zajímá endemismus, pak bych vsadil na malé izolované pohoří Santa Marta v severní Kolumbii: tam najdete neskutečných 25 ptačích endemitů. To je několiknásobně víc než v celé Evropě, která má plochu snad tisícnásobně větší.

[?] JESTLI SE NEPLETU, DO KOLUMBIE JSTE SE VYPRAVIL PŘEDEVŠÍM ZA KOLIBŘÍKY...

Zajímají mě všechny druhy, hlavně ty s neobvyklou biologií, ale je pravda, že fotografové, s kterými jsem tam cestoval, byli „lovit“ kolibříky. Podařilo se nám vidět a většinou i slušně nafotit přes půl sta kolibříčích druhů. V Latinské Americe jsem strávil dohromady hádám tak rok a půl, takže jsem měl solidní terénní zkušenost, ale i tak mi z kolumbijské diverzity šla hlava kolem.

[?] UVĚDOMUJÍ SI JIHOAMERICÁNI, ŽE MAJÍ NĚCO UNIKÁTNÍHO? MAJÍ NA OCHRANĚ STEJNÝ ZÁJEM JAKO MY, ČÍMŽ OBEČNĚ

MYSLÍM ZÁPADNÍ SVĚT, KTERÝ CHCE CHRÁNIT JEJICH PRALESY?

Zájem mají, jen pokud jim to něco přinese, tedy přisype do kapsy. To je lidská přirozenost: Původní prales chtějí domorodci vypálit, chtějí políčko, les jim překáží. Kdybychom tam žili my, bude nám překážet taky a vykácíme ho. My ale žijeme mimo ten les, nelezou nám do chýše hadi a nebudají do nás malaričtí komáři, takže se nám z dálky líbí a chceme se jím kochat, jen ať ti hadi a komáři prudí někoho jiného. Je to prostý princip: Nevýhody splácí z našeho pohledu někdo jiný, my sklízíme jen ty výhody.

[?] DÁ SE S TÍM Z HLEDISKA OCHRANY PŘÍRODY NĚCO DĚLAT?

Jediné ochranné řešení je v tom, že přesvědčíme domorodce, že les je pro ně výhodnější než ne-les. To se může podařit. Pěkným příkladem jsou průvodci, kteří dřív často bývali pytláky. Za jejich průvodcovské služby zaplatíte hodně, ale mějte na paměti, že pomáháte ochraně přírody. Až my „západáci“ přestaneme platit, co zbude průvodci? Vráť se k původní kariéře pytláka... <

↑ „Ornitologie, bádání o opeřenstvu, není žádné rekreační bloumání po lese s dalekohledem. Při sběru dat v terénu na takové ptáčkaření bohužel není čas. Kompenzuji si to bloumáním a focením v době mimopracovní. Světová špička jsou jihoamerické Andy, třeba právě tady v Kolumbii.“

Foto: Libor Vaicenbacher

PROF. RNDR. TOMÁŠ GRIM PH.D. (1973)

Tomáš Grim býval profesorem zoologie na UP, teď je ptáčkářem na volné noze. Jako hlavní smysl své existence vidí popularizaci přírody a vědy pro veřejnost, což se snaží zhruba od svých 16 let naplnit formou článků, přednášek apod. Nerad píše o věcech, které si sám „neosahal“, i proto svoje texty ilustruje výhradně vlastními fotografiemi. Je spoluautorem první slovenské Ornitologické příručky a knihy o kukačce, která vyšla ve čtyřech jazycích a získala prestižní (pro ornitology a ptáčkaře) cenu „Nejlepší ptačí kniha roku 2017“ (2. místo; uděluje časopis British Birds a British Trust for Ornithology).

☛ Invazní špaček obecný s mníšky šedými – ti jsou v Argentině, odkud snímek pochází, na rozdíl od něj doma